

Doc. dr. sc. Safet Halilović

POVODI OBJAVE KUR'ANA
(razumijevanje i mogućnosti korištenja u
odgojno-obrazovne svrhe)

Sažetak

Pitanje povoda objave Kur'ana (*asbab nuzul al-Qur'an*) spada u izuzetno važna pitanja tefsirske znanosti, s obzirom da je razumijevanje povoda objave važan uvjet za pravilno razumijevanje Kur'ana. Štaviše, postoje kur'anski tekstovi koji se ne mogu razumjeti ukoliko se ne poznaje povod njihovog objavljivanja. Jedini validan način upoznavanja povoda objave je pouzdana predaja od onih koji su bili prisutni i svjedočili situaciju u kojoj je neki ajet objavljen. To se, dakle, ne dokučuje racionalnim putem već, isključivo, na osnovu predaje (*al-riwaya*). Povodi objave koje tretira tefsirska literatura podrazumijevaju: 1) da se desi neki događaj, pa nakon toga dođe do objavljivanja nekog ajeta, 2) da Poslaniku, s.a.v.s., bude postavljeno pitanje o nečemu, a onda uslijedi objava u kojoj dolazi odgovor na to pitanje. U razumijevanju poruke Kur'ana prednost se daje općenitosti kur'anskog teksta, a ne posebnosti povoda (*al-'ibra bi 'umum al-lafz la bi kusus al-sabab*). Ovakav stav zastupa većina islamskih učenjaka (*al-ğumhūr*), jer jedan opći kur'anski tekst, objavljen s određenim povodom, u sebi sadrži i dati pojedinačni povod i druge njemu slične. Za davanje prioriteta posebnosti povoda nad općenitosti teksta potrebno je imati argumente na osnovu kojih se jasno vidi da se dotični tekst odnosi samo na fakat povoda. Sve dok nema takvih argumenata pouka je u općenitosti kur'anskog teksta a ne u posebnosti povoda. U radu je podvučeno da se poznavanje povoda objave može koristiti u odgojno-obrazovne svrhe, prvenstveno na planu motiviranja učenika i pobuđivanja njihove pažnje i zainteresiranosti na času Vjeronauke.

* * *

Uvod

Među pitanja oko kojih su saglasni islamski učenjaci spada i stav da je Kur'an objavljen iz dva dijela. Jedan je objavljen bez konkretnog povoda i sačinjava znatan dio Kur'ana, a drugi je objavljen povodom neke situacije koja se zbilila, ili vezano za neko pitanje koje je bilo upućeno Poslaniku, s.a.v.s., u periodu primanja objave, a to je vrijeme od dvadeset i tri godine njegove poslaničke misije.

Posljednji dio istražuje posebna disciplina koja se u tefsirskoj literaturi naziva *povodi objave Kur'ana (asbāb nuzūl al-Qur'ān)*. Poznavanje povoda i okolnosti vezanih za objavljivanje Kur'ana pruža pomoć u dobrom razumijevanju Allahove, dž.š., Knjige i otkrivanju njenih poruka. Stoga su islamski učenjaci ustanovili potrebu da svako ko se upusti u komentarisanje Kur'ana časnog mora posvetiti veliku pažnju povodima objave. Ovaj rad pobliže osvjetljava tematiku povoda objave, uz poseban osvrt na tzv. problem prioriteta (odnos teksta i povoda) kao i mogućnost okorištavanja s povodima objave u odgojno-obrazovne svrhe.

Značaj poznavanja povoda objave

Razumijevanje povoda objave veoma je važan uvjet za pravilno razumijevanje Kur'ana. O tome Ibn Daqīq al-‘Īd¹ kaže: "Pronicanje u povod objavljivanja čvrst je put u razumijevanje časnog Kur'ana."² Šejhulislam Ibn Taymiyya³ je rekao: "Poznavanje povoda objave pomaže razumijevanju ajeta, jer

¹ Muḥammad ibn ‘Alī ibn Wahb ibn Muṭī‘ al-Quṣayrī, poznat kao Ibn Daqīq al-‘Īd (umro 702/1302) - znameniti učenjak i šeriatskopravni teoretičar. Autor je brojnih djela, a poznatija su: *Iḥkām al-aḥkām*, *Al-Ilmām bi aḥādīṭ al-aḥkām*, *Al-Ilmām fī šarḥ al-ilmām* i druga (vidjeti: *Al-A ‘lām*, VI, str. 283.).

² Al-Suyūṭī, *Al-Itqān fī ‘ulūm al-Qur‘ān*, I, str. 29.

³ Aḥmad ibn ‘Abd al-Ḥalīm ibn ‘Abd al-Salām al-Ḥarānī al-Dimašqī al-Ḥanbalī (661/1262-728/1327) - šejhulislam. Bio je veliki autoritet u tefsiru i fikhu, veoma rječit, reformator, uzor drugim učenjacima. S manje od dvadeset godina je izdavao decizije (fetve) i držao nastavu. Bio je pozvan u Egipat da izrekne neke fetve, a kad ih je izrekao, dopao je zatvora. Nakon toga je otputovao u Damask, gdje je, također, dopao zatvora, da bi u zatvoru i umro. U vezi s njegovim opusom, u djelu *Al-Durar al-kāmīna* stoji da je imao preko 4.000 fascikli, koje neki preračunavaju u 300 tomova. Poznata djela su mu: *Al-Siyāsa al-šar‘iyya*, *Al-Ġam‘ bayn al-‘aql wa al-naql*, *Al-Fatāwā*, *Minḥāğ al-sunna*, *Al-Furqān bayn awliyā‘ Allāh wa awliyā‘ al-šayṭān* i druga (vidjeti: *Al-Durar al-kāmīna*, I, str. 144.; *Al-A ‘lām*, I, str. 144.).

opća, dok ne pređe u nešto sasvim drugo. To može biti razlog nastanku spora. Šta znači, da to može pojasniti ono što Abū 'Ubayd prenosi od Ibrāhīma al-Taymīja koji prenosi: 'Jednog dana se 'Umar ibn al-Ḥaṭṭab osamio i počeo ragirati sam sa sobom: 'Kako se može razilaziti ova zajednica, a Vjerovjesnik joj je jedan i kibla jedna?' Čuo ga je Ibn 'Abbas i na to reagirao: 'Vođo pravovjernih, nama je Kur'an objavljen. Dok smo ga čitali, znali smo zašto je šta objavljeno (tj. poznavali smo povode objave). Nakon nas će doći generacije koje će čitati Kur'an a neće znati zašto je šta objavljeno. Oko toga će im se javljati misli. Čim se pojavi neko mišljenje, odmah za njim dolazi razmimoilaženje, a ako se mimoiđu i sukobit će se.' 'Umar se naljutio. Zamolio je Ibn 'Abbāsa da ušuti i on je otišao. Tad se 'Umar zapitao o tome šta mu je Ibn 'Abbās rekao. Pozvao ga je i rekao mu: 'Ponovi mi ono što si rekao!' Kad mu je ponovio, 'Umar je sve shvatio i to mu se dopalo."⁸

Nepoznavanje povoda objave često je ljude dovodilo u nedoumicu, pa su ajete razumijevali na neodgovarajući način, ne uviđajući Božansku mudrost u njihovom objavljivanju, kao što se, po onom, kako prenose autori dvaju *Al-Ṣaḥīḥa*, desilo Marwānu ibn al-Ḥakamu kad je riječi Uzvišenoga:

[لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسِبْهُمْ بِمَقَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ]

Ne misli nikako da će oni koje veseli ono što rade i kojima je drago da budu pohvaljeni i za ono što nisu učinili - nikako ne misli da će se kasnije spasiti (Āli 'Imrān, 188.), razumio da su prijetnja vjernicima, pa je svom vrataru rekao: "Ibn Rabī'e, idi Ibn 'Abbāsu i reci mu: 'Svaki čovjek se raduje onome što mu je darovano, a, također, drago mu je da bude pohvaljen i za ono što nije uradio – da li to znači da ćemo svi biti kažnjeni?'" Ibn 'Abbās mu je na to odgovorio: 'Ništa vi nemate s tim. Vjerovjesnik, s.a.v.s., se obraćao Jevrejima i nešto ih pitao, a oni su ga prevarili odgovorivši drugačije nego što jeste. Pretvarali su se da zaslužuju da im Vjerovjesnik zahvali za ono što su mu rekli. Obradovali su se onim što su postigli prevarom.' Tad je Ibn 'Abbās proučio: *A kad je Allah uzeo obavezu od onih kojima je knjiga data* (Āli 'Imrān,

⁸ Al-Šāṭibī, *Al-Muwāfaqāt fī uṣūl al-šarī'a*, III, str. 347-348.

187.) dok nije sitgao do: ... *oni koje veseli ono što rade i kojima je drago da budu pohvaljeni i za ono što nisu učinili.*"⁹

Kao što se vidi u prethodnom primjeru, poznavanje povoda objave otklanja nejasnoće u razumijevanju kur'anskog teksta. Štaviše, u Kur'anu postoje tekstovi čije poruke čovjek ne može razumjeti bez poznavanja povoda objave. Navest ćemo nekoliko primjera:¹⁰

Prvi primjer. U 189. ajetu sure *Al-Baqara*, Allah, dž.š., kaže: [وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ . وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ]

Ne iskazuje se čestitost u tome da sa stražnje strane u kuće ulazite, nego je čestitost u tome da se Allaha bojite. Ovaj ajet se ne bi mogao razumjeti bez poznavanja povoda objave. A povod objave je sljedeći: Ibn 'Abbās, Al-Barrā', Qatāda i 'Atṭā' prenose da su pripadnici nekog plemena u predislamskom dobu, kad bi obukli ihrame, pravili otvor na stražnjem zidu svojih kuća i kroz taj otvor ulazili i izlazili. Kasnije su od toga odustali, primoravši se da u kuće ulaze kroz vrata.¹¹ U ovom ajetu je poruka da ulazak u kuću sa stražnje strane nije nešto blisko Uzvišenom Allahu, da On to nije propisao, niti nam u zalog stavio. U tome je dokaz da ono što ne približava Allahu i nije Njegov zalog nije poželjno, niti nešto što bi neko trebao osjećati kao svoju dužnost."¹²

Drugi primjer. U 195. ajetu sure *Al-Baqara* nalaze se Allahove, dž.š., riječi: [وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى] [وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى] *I imetak na Allahovom putu žrtvujte, i sami sebe u propast ne dovodite.* Bez poznavanja povoda objave teško bismo razumjeli šta se tim riječima poručuje. O tome poznati mufessir i fakih Abū Bakr al-Rāzī Al-Ġaššāš kaže: "Moglo

⁹ Predaju bilježe: Al-Buḥārī (*Al-Šaḥīḥ*, VII, str. 166., Kitāb: *Tafsīr al-Qur'ān*, Bāb: *Lā taḥsabann allađina yafraḥūn bi mā ataw*, br. 3.966.); Muslim (*Al-Šaḥīḥ*, XVII, str. 267., Kitāb: *Šifāt al-munāfiqīn wa aḥkamuhum*, br. 2.778.); Aḥmad (*Musnad Banī Hāšim*, br. 2.577.); Al-Suyūṭī (*Al-Itqān*, I, str. 29.).

¹⁰ Primjeri koji slijede navedeni su prema Al-Ġaššāšovom tefsiru *Aḥkām al-Qur'ān*.

¹¹ Ove predaje navodi Al-Ṭabarī u svome tefsiru *Ġāmi' al-bayān*, tom III, str. 556-560., pod brojevima kako slijedi: od Ibn 'Abbāsa br. 3.086., od Al-Barrā'a br. 3.075., od Qatāde br. 3.084., od 'Atṭā'a br. 3.088.

¹² Vidjeti: Al-Ġaššāš, *Aḥkām al-Qur'ān*, I, str. 310.

bi se reći da ima više različitih tumačenja. Jedno je ono za koje nam je kazivao Muhammad ibn Bakr rekavši: 'Kazao nam je Abū Dāwūd rekavši: Kazao nam je Aḥmad ibn ʿAmr ibn al-Sarḥ rekavši: Kazao nam je Ibn Wahb, koji prenosi od Ḥaywe ibn Šurayḥa i ibn Laḥīʿe, a oni od Zayda ibn Abī Ḥabība, a on od Aslama Abū ʿImrāna, koji kaže: Bili smo u pohodu na Konstantinopol, pod zapovjedništvom ʿAbd al-Raḥmāna ibn al-Walīda, a Bizantinci su nas čekali u zasjedi na gradskim zidinama. Jedan od nas je krenuo na neprijatelja, a ljudi su zavikali: 'Šta je ovome!? Svojim rukama se baca u propast!' Abū Ayyūb kazuje: 'Ovaj ajet je objavljen u prisustvu jedne grupe nas ensarija. Kad je Allah pomogao svog Vjerovjesnika i osnažio islam, rekli smo: Okrenimo se imovini da je povećamo. Uzvišeni Allah je objavio: *I imetak na Allahovom putu žrtvujte, i sami sebe u propast ne dovodite.* Bacanje svojim rukama u propast bilo je to da se okrenemo imovini i njenom uvećavanju, uz istovremeno zapostavljanje borbe na Allahovom putu.' Abū ʿImrān kazuje: 'Abū Ayyūb se neprestano borio na Allahovom putu, sve dok nije ukopan u Konstantinopolu.'¹³ Abū Ayyūb je kazao da bacanje rukama u propast znači ostavljanje borbe na Allahovom putu, da je ovaj ajet objavljen s navedenim povodom. Isto se prenosi i od Ibn ʿAbbāsa, Ḥudayfe, Al-Ḥasana, Qatāde, Muḡāhida i Al-Daḥḥaka."¹⁴

Treći primjer. Kad čita riječi Uzvišenoga: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا] إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَاْمْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ إِذَا أَنْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ لَهُنَّ وَأَنْوَهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَأَسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ أَلْوَا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكَمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ]

O vjernici, kad vam vjernice kao muhadžirke dođu, ispitajte ih, a Allah dobro zna kakvo je vjerovanje njihovo, pa ako se uvjerite da su vjernice, onda ih ne vraćajte nevjernicima: one njima nisu dopuštene, niti su oni njima dopušteni, a njima dajte ono što su potrošili (Al-Mumtaḥina, 10.) i ajet koji za njim slijedi:

¹³ Hadis prenosi Abū Dāwūd (*Al-Sunan*, III, str. 12., Kitāb: *Al-Ġihād*, Bāb: *Fī qawlihi Ta'āla Wa lā tulqū bi aydikum ilā al-tahluka*, br. 2.512.) Isto prenosi i Al-Tirmidī (*Al-Sunan*, V, str. 212., Kitāb: *Tafsīr al-Qur'ān*, Bāb: *Sūra Al-Baqara*, br. 2.972.). Također, prenosi ga i Al-Suyūṭī (*Lubāb al-nuqūl*, str. 59-60.).

¹⁴ *Aḥkām al-Qur'ān*, I, str. 318.

[وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَرْوَاحِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعاقِبْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ
أَرْوَاحُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْقَضُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ]

A ako neka od žena vaših nevjernicima umakne, ako vi poslije u borbu s njima stupite, onda onima čije su žene umakle, vjenčane darove, koje su im dali, namirite. Bojte se Allaha u koga vjerujete (Al-Mumtaḥina, 11.), čitalac ih ne može razumjeti ako ne zna povod i vrijeme njihovog objavljivanja, ako ne zna da su objavljeni nakon Mirovnog sporazuma na Hudejbiji, ako ne zna koji posebni uvjeti su potpisani u slučaju da neko Poslaniku priđe kao musliman, a treba ga vratiti Kurejšijama, treba li to primjenjivati i na žene, ili ne treba!? Ova dva ajeta su objavljena u vezi s tim, a govore da vjernice treba izuzeti iz uvjeta Mirovnog sporazuma na Hudejbiji, nakon što ih se ispita i utvrdi da su vjernice. Stoga je potrebno poznavanje povoda objave.¹⁵

Četvrti primjer. Ovaj primjer nam pokazuje kako zanemarivanje povoda objave može odvesti u potpuno pogrešno interpretiranje kur'anskog teksta. U 93. ajetu sure Al-Mā'ida kaže se:

[لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا
وَأَمَّنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَمَّنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ
الْمُحْسِنِينَ]

Onima koji vjeruju i dobra djela čine nema nikakva grijeha u onome što oni pojedu i popiju... Još u prvom periodu islama nekima se, na osnovu ovog ajeta, činilo da nije zabranjeno uživanje alkoholnih pića. Međutim, povod objave ukazuje da se ajet odnosi na one koji su pili alkohol prije njegove zabrane. Prenosi se da su neki ashabi, kada je objavljeno: *Vino, i kocka, i kumiri, i strelice za gatanje – odvratne su stvari, šejtanovo djelo, zato se toga klonite da biste postigli ono što želite* (Al-Mā'ida, 90.), rekli: "A šta je sa onima koji su pili alkohol i umrli prije njegove zabrane?" Tada je objavljen ovaj ajet u kojem se govori da je Allah njima oprostio.¹⁶

Način upoznavanja povoda objave

Učenjaci su raspravljali o načinu spoznavanja povoda objave. Al-Wāḥidi o tome u predgovoru djelu *Asbāb nuzūl al-Qur'ān* kaže:

¹⁵ Vidjeti: Yūsuf al-Qaraḍāwī, *Kayf nata 'amal ma 'a al-Qur'ān al- 'azīm*, str. 249.

¹⁶ Vidjeti: Al-Wāḥidi, *Asbāb al-nuzūl*, str. 204.

"Nije dopušteno govoriti o povodima objavljivanja Kur'ana osim na osnovama predaje (*al-riwāya*) od onih koji su bili svjedoci objavljivanja, koji znaju povode." Muḥammad ibn Sirīn je rekao: "Pitao sam 'Ubaydu al-Sulaymānija o jednom ajetu iz Kur'ana, a on mi je odgovorio: 'Boj se Allaha i pravo govori! Otišli su oni koji su znali povode objave Kur'ana.'"¹⁷

Ovi citati ukazuju na to da je jedini validan način upoznavanja povoda objave je pouzdana predaja od onih koji su bili prisutni i svjedočili situaciju u kojoj je neki ajet objavljen. To se, dakle, ne dokučuje racionalnim putem već, isključivo, na osnovu predaje (*al-riwāya*). Poznati učenjak hanefijske pravne škole Abū Bakr al-Rāzī al-Ġaṣṣāš to naglašava, pa kaže: "Poznavanje hronologije objavljivanja ajeta ne dokučuje se putem razuma, već samo putem predaje."¹⁸ Na drugom mjestu isti učenjak naglašava da, kad se radi o nekom ajetu koji je imao poseban povod objavljivanja, razum nema mjesta da išta pretražuje, jer se povod sastoji iz spleta okolnosti koje su posvjedočili Vjerovjesnikovi drugovi, koji su živjeli u vrijeme objave.¹⁹

Da li predaja koja doseže do tabi'ina (generacije koja nije vidjela Poslanika, niti je žvjela u vrijeme objave) može biti prihvaćena u objašnjenju povoda objave?

Većina islamskih učenjaka smatra da predaje koje dosežu do tabi'ina (*mursal* predaje) mogu biti prihvaćene u obrazloženju povoda objave nekog ajeta. To je ispravan postupak koji su učenjaci odobrili obrazloženjem: "Prihvatljiv je (u tumačenju povoda objavljivanja) stav tabi'ina, ako se on dodatno osnaži drugo *mursal predajom*, prihvaćenom od strane nekoga vodećeg mufessira, koji je za tabižine pouzdano utvrdio da su preuzimali od ashaba, kao što je utvrđeno za 'Ikrimu, Muġāhida ibn Ġabra, Sa'īda ibn Ġubayra, 'Aṭā'a ibn Abī Rabāḥa, Al-Ḥasana al-Baṣrīja, Sa'īda al-Musayyaba i Al-Ḍaḥḥaka ibn Muzaḥima."²⁰ Ukoliko je udovoljeno ovim uvjetima, *mursal* predaja o povodu objave nekog kur'anskog teksta je validna. Uz navedeno, *sened* (lanac prenosilaca) do tabi'ina, također, mora biti vjerodostojan.

Ovdje je, svakako, potrebno naglasiti da prilikom pozivanja na predaje koje govore o povodima objave treba biti veoma

¹⁷ Al-Wāḥidī, op. cit. str. 3-4.

¹⁸ *Aḥkām al-Qur'ān*, II, str. 543.

¹⁹ Vidjeti: *Aḥkām al-Qur'ān*, I, str. 216.

²⁰ Vidjeti: Šubḥī al-Šālih, *Mabāḥiṭ fi 'ulūm al-Qur'ān*, str. 134-135.

oprezan. Postoje predaje koje su prenesene na autentičan način i kao takve su validne. Međutim, postoje predaje koje nisu tako prenesene ili su, čak, izmišljenje zbog ostvarenja određenog cilja. Put ka raspoznavanju onog što je ispravno i autentično dobra je upućenost u hadisku znanost i kriterije koje su učenjaci postavili za provjeru lanca prenosilaca kao i samoga teksta (metna) koji se prenosi. Dakle, onaj ko se poziva na predaje o povodima objave ne smije biti puki prenosilac tih predaja. Naprotiv, one se moraju podvrgavati ispitivanju sa stanovišta pouzdanosti (*al-taṣṣīḥ*) i nepouzdanosti (*al-taḍ'īf*), da bi se odabralo ono što je pouzdano i primjereno duhu Kur'ana i njegovih propisa. U ovome je dokaz o interdisciplinarnosti islamskih znanosti, jer bez dobre upućenosti u hadisku znanost i njenu problematiku mnoga pitanja u tefsiru bi bila teško dokučiva.²¹

Izrazi kojima se ukazuje na povod objave nekog ajeta imaju jednu od sljedećih formulacija: "Povod objave ovog ajeta je to" ili: "Dogodilo se to i to, pa je objavljen ovaj ajet" ili: "Upitan je Poslanik, s.a.v.s., o tome i tome pa je objavljen taj ajet." Ako prenosilac povod jasno naznači riječima: سَبَبُ نَزْوِلِ هَذِهِ الْآيَةِ كَذَا "Povod objavljivanja ovog ajeta je to", ili ako upotrijebi sastavni veznik *pa (fa)* prilikom navođenja nekog događaja i spominjanja nekog pitanja postavljenog Poslaniku, s.a.v.s., pa kaže: حَدَّثَ كَذَا أَوْ "Dogodilo se to i to", ili "Upitan je Poslanik, s.a.v.s., o tome i tome, *pa (fa)* je objavljen ajet taj i taj", to je onda jasna formulacija uzročnosti. A ako se, pak, kazivanje ograniči na: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي كَذَا "Ovaj ajet je objavljen u vezi s tim i tim", takva formulacija, pored uzročnosti, pretpostavlja i nešto drugo, a to su mogući propisi koje ajet u sebi sadrži.²²

O tome Al-Zarkašī kaže: "Iz praktične navike ashaba i tabižina da kažu: 'Ovaj ajet je objavljen u vezi s tim i tim', znalo se da se time želi reći da taj ajet obuhvata dati propis, a ne da je to bio povod njegovom objavljivanju. Neki muhaddisi su ovo uzimali kao *marfu'* predaju koja doseže do Poslanika (s.a.v.s.), što se vidi iz Ibn 'Umarovog komentara riječi Uzvišenoga: *Žene vaše su njive vaše*

²¹ Opširnije o mjerama predostrožnosti koje su poduzimali islamski učenjaci prilikom pozivanja na predaje o povodima objave vidjeti u: Safwat Ḥalilūfitš, *Al-Imām Abū Bakr al-Rāzi Al-Ġaṣṣāš wa manḥaguhū fī al-tafsīr*, objavljena doktorska disertacija, Dār as-Salām, Kairo, str. 489-490.

²² Vidjeti: Šubḥī al-Šālīḥ, *Mabāḥit fī 'ulūm al-Qur'ān*, str. 141-142.

(Al-Baqara, 223.). Dotle, Ahmad, pa ni Muslim i neki drugi, to nisu tretirali kao *marfu'* predaju, već kao ono za šta se kaže na osnovu *tumačenja* (*ta'wīl*), jer je to nešto iz domena traženja uporišta nekom propisu u datom ajetu (*al-istidlāl*), a ne iz domena kazivanja o tome ko je to rekao.²³

Šta može biti povod objave?

Na početku ovog rada je istaknuto da su islamski učenjaci saglasni u tome da je Kur'an objavljen iz dva dijela. Jedan je objavljen bez konkretnog povoda i sačinjava pretežan dio Kur'ana, a drugi povodom nekog događaja koji se desio, ili vezano za neko pitanje koje je bilo upućeno Poslaniku, s.a.v.s., u periodu primanja objave. Ovaj drugi dio je predmet interesovanja posebne discipline koja se u tefsirskoj literaturi naziva *povodi objave Kur'ana* (*asbāb nuzūl al-Qur'ān*).

Povodi objave koje tretira tefsirska literatura podrazumijevaju dvije stvari:

1. Da se desi neki događaj, pa nakon toga dođe do objavljivanja nekog ajeta, kao npr., kada je objavljen 214. ajet sure *Al-Šu'ara'*: [وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ] *I opominji rodbinu svoju najbližu!*, Poslanik, s.a.v.s., je izišao i popeo se na brežuljak Safa. Potom je počeo prizivati svoju rodbinu, uzvikujući: "Yā šabāḥāh!" Kada su se okupili, upitao ih je: "Šta mislite, kada bih vas ja obavijestio da konji izlaze u podnožju ovoga brda, da li biste mi vjerovali?" "Za tebe ne znamo da si ikada neistinu govorio" – odgovorili su. "Ja sam, uistinu, poslan da vas opomenem da vas čeka teška kazna (ako me ne budete slijedili)." Tada je Poslanikov amidža Abū Lahab rekao: "Propao si! Zar si nas samo zbog toga sakupio!?" To je rekao i otišao. Nakon toga je objavljena sura *Al-Masad*:

[نَبَتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ . مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ . سَيَصْلَىٰ
نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ . وَأَمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ . فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّنْ مَسَدٍ]

Neka propadne Abu Lahab i propao je! Neće mu od koristi biti blago njegovo, a ni ono što je stekao, ući će on sigurno u vatru

²³ Vidjeti: Al-Zarkašī, *Al-Burhān fī 'ulūm al-Qur'ān*, I, str. 31-32. Isto navodi Al-Suyūṭī (*Al-Itqān*, I, str. 32.).

*rasplamsalu, i žena njegova koja spletkari; o vratu njenu bit će uže od ličine usukane!*²⁴

2. Da Poslaniku, s.a.v.s., bude postavljeno pitanje o nečemu a onda uslijedi objava u kojoj dolazi odgovor na to pitanje. Kao primjer može poslužiti sljedeće:

Prenose Ibn Māga i Al-Ḥākim, uz naznaku da je predaja vjerodostojna (*ṣaḥīḥ*), da je Aws ibn al-Ṣāmit kazao svojoj supruzi Ḥawli bint Ta'labi da mu ona nije dopuštena kao što mu nije dopuštena njegova majka,²⁵ nakon čega je Ḥawla otišla da se požali na svoga muža Poslaniku, s.a.v.s. Rekla je: "Allahov poslaniče, on je iskoristio moju mladost, ja sam mu rađala djecu. A sada, kada sam ušla u godine i kada više ne mogu rađati, on mi je rekao da mu nisam dopuštena kao što mu nije dopuštena njegova majka (*zāharanī*). Gospodaru moj, ja tebi iznosim svoj jad!" 'Āiša pripovjeda: "Ubrzo nakon toga došao je Gibrīl (melek zadužen za dostavljanje Objave) i objavljeni su ovi ajeti:

[قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ . الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا النَّائِي وَوَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ . وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَ تُوعِظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ . فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاطْعَامٌ سِتِّينَ مِسْكِيًا ذَلِكَ لِيُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ]

Allah je čuo riječi one koja se s tobom o mužu svome raspravljala i Allahu se jadala – A Allah čuje razgovor vaš međusobni, jer Allah, uistinu, sve čuje i vidi. Oni od vas koji ženama svojim reknu da im nisu više dopuštene, kao što im nisu dopuštene majke njihove, - a one nisu majke njihove, majke njihove su samo one koje su ih rodile, - oni, zaista, govore ružne riječi i neistinu – a Allah sigurno briše grijeh e i prašta. Oni koji ženama svojim reknu da im nisu dopuštene, kao što im nisu

²⁴ Ovu predaju prenosi Al-Buḥārī u djelu *Al-Ṣaḥīḥ* (vidjeti *Faṭḥ al-Bārī*, Kitāb al-tafsīr, tom VIII, str. 360-361., hadisi br. 4770-4771.; i str. 609., hadis br. 4971.

²⁵ Ovdje se misli na *zihār*, jedan od predislamskih načina maltretiranja žene, tako što je njen muž ne bi razvjenčavao a ne bi joj se ni približavao u postelji. On bi joj rekao da ona njemu nije dopuštena kao što mu nije dopuštena njegova majka. Takvu pojavu (*zihār*), islam je dokinuo.

dopuštene majke njihove, a onda odluče da s njima nastave da žive, dužni su, prije nego što jedno drugo dodirnu, da jednog roba ropstva oslobode. To vam se naređuje, - a Allah dobro zna šta vi radite. Onaj ko ne nađe, dužan je dva mjeseca da posti uzastopce prije nego jedno drugo dodirne. A onaj ko ne može, dužan je da šezdeset siromaha nahrani, zato da biste potvrdili da u Allaha i Poslanika Njegova vjerujete – to su Allahovi propisi. A nevjernike čeka patnja nenasna (Al-Muġādala, 1-4.).

Literatura o povodima objave

Zbog ogromne važnosti i značaja koju ima poznavanje povoda objave u razumijevanju i tumačenju Kur'ana, islamski učenjaci su napisali zasebna djela²⁶ u tom području. Među prvima koji je pisao o povodima objave bio je 'Alī ibn al-Madīnī (umro 468/1075.), učitelj imama Al-Buĥarija. Poslije njega, veoma značajno djelo u ovoj oblasti napisao je Abū al-Ĥasan al-Wāḥidī (umro 468/1075.). Njegovo djelo *Asbāb al-nuzūl* doživjelo je brojna izdanja.

O povodima objave pisao je i veliki hadiski autoritet Ibn Ḥaġar al-Asqalānī (umro 852/1452.), ali ga je, nažalost, smrt spriječila da dovrši svoje djelo. Istaknuti učenjak 'Abd al-Raḥmān al-Suyūti (umro 911/1505.) preuzeo je to djelo i završio ga, nazvavši ga *Lubāb al-nuqūl fī asbāb al-nuzūl*. Djelo je doživjelo brojna izdanja a često je štampano i na marginama pojedinih tefsira kao i standardnih izdanja Kur'ana.

U novije vrijeme, o povodima objave su na arapskom jeziku pisali brojni autori (npr. dr. Muḥammad Abu Šahba, šejh Muḥammad 'Alī al-Sabūnī, dr. Šubḥī al-Šāliḥ, dr. Muḥammad Sayyid Ġibrīl, dr. Muḥammad Sālim i dr.), a na bosanskom jeziku dr. Jusuf Ramić je napisao knjigu *Povodi objave Kur'ana*.²⁷

Više povoda objave jednoga ajeta

Literatura kur'anskih naučnih disciplina ističe da se u nekim prilikama može naići na više predaja o objavljivanju jednoga istog

²⁶ Ovdje spominjemo samo zasebna djela o povodima objave. Inače, gotovo sve hadiske zbirke u sebi sadrže poglavlje o tefsiru (*kitāb al-tafsīr*). U sklopu tog poglavlja u tim zbirkama prenose se brojne predaje koje tretiraju povode objave Kur'ana. Vidjeti Al-Buĥarijin i Muslimov *Šaḥīḥ*, djela poznata pod nazivom *Al-Sunan*, Hayṭamijev *Maġma' al-zawā'id* i dr.

²⁷ Djelo je štampano u Sarajevu u izdanju Starješinstva Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, 1984. godine.

ajeta, a te predaje, svaka za sebe, uvjerljivo govore o autonomnosti obuhvaćenih povoda. Učenjaci su u takvim slučajevima postavili jasna i precizna mjerila, na osnovu kojih jednim predajama daju prednost pred drugima, ili ih dovode u prihvatljivu saglasnost. U vezi s tim učenjaci kažu: "Kad dođu dvije predaje, obje s pouzdanim predajnim lancem, pa ne možemo nijednoj dati prednost, spojiti ćemo ih, primjenjujući im kazivanja na okolnosti obuhvaćene s oba povoda objave. Ako su, pak, obje predaje s pouzdanim lancem, a ne možemo jednoj dati prednost, niti ih spojiti zbog velike vremenske razlike vezane za nastanak povoda, u tom slučaju prihvatit ćemo to da je jedan ajet objavljen više puta. Ako su dvije predaje s pouzdanim lancem, od kojih jednoj možemo dati prednost po tome što je za nijansu pouzdanija od druge, ili zbog toga što je njen prenosilac bio svjedok događaja a prenosilac druge predaje nije, nema dvojbe da treba prihvatiti povod objave utemeljen na predaji koja ima prednost, koja je pouzdanija."²⁸

U nastavku donosimo nekoliko primjera iz Al-Ğaššāšovog tefsira *Aḥkām al-Qur'ān (Propisi Kur'ana)* koji mogu ilustrirati kako su učenjaci postupali u situacijama kada postoji više povoda objave jednoga ajeta. Al-Ğaššāš je, inače, posvetio veliku pažnju proučavanju takvih povoda objave, i u vezi s tim, odmah se može primijetiti da kod njega u takvim prilikama preovladava postupak spajanja i usaglašavanja (*al-ğam' wa al-tawfiq*), budući da on, kad god je to moguće, nastoji spojiti razloge koji se spominju u predajama o povodima objave nekih ajeta, a vrlo rijetko se opredjeljuje za davanje prednosti. U nastavku ćemo navesti tri primjera iz njegovog tefsira:

Prvi primjer ilustruje komentar riječi Uzvišenoga: [إِنَّ الصَّعَا وَالْمَرَوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطُوفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ]
Safa i Merva su Allahova časna mjesta. Zato onaj ko Kabu hodočasti, ili umru obavi, ne čini nikakav prestup ako obiđe (učini tavaf) oko njih (Al-Baqara, 158.), u sklopu kojeg Al-Ğaššāš navodi dvije predaje o povodu objave. Nakon što je nastojao spojiti ih, veli: "Prenosi se od Ibn 'Uyayne, koji prenosi od Al-Zuhrija, a on od 'Urwe, koji kazuje: Proučio sam pred 'Aišom: Safa i Merva su

²⁸ Opširnije o tome vidjeti: Šubḥī al-Šāliḥ, op. cit. str. 142-147.

Allahova časna mjesta, te sam rekao: 'Ni ne pomišljam da to učinim.' Ona mi je na to uzvratila: 'Nije lijepo to što si rekao, sestriću. Allahov Poslanik i muslimani su ih obilazili. To je sunnet. Oni koji su to (u džahilijetu) činili zbog Menata (božanstvo kod predislamskih Arapa), kad je došao islam ustručavali su se da obilaze oko njih sve dok nije objavljen ovaj ajet. Tad je Allahov Poslanik, s.a.v.s., počeo obilaziti ih. To je tada postalo sunnet.' Dalje 'Urwa kazuje: 'To sam spomenuo Abū Bakru ibn 'Abd al-Raḥmānu, a on mi je rekao: 'To je znanje. Bilo je učenjaka koji su znali reći: O ovome je (prenosilac) pitao ljude koji su obilazili između Safe i Merve. Mislim da je ajet objavljen s povodima koje iznose obje grupe.²⁹ Prenosi se od 'Ikrima, koji prenosi od Ibn 'Abbasa, da je u vezi s riječima Uzvišenoga: *Safa i Merva su Allahova časna mjesta*, rekao: 'Na Safi su bili kipovi i idoli. Muslimani je nisu obilazili zbog kipova i idola. Uzvišeni Allah je objavio: *ne čini nikakav prestup ako obiđe oko njih.*'³⁰

Abū Bakr (al-Ġaṣṣāš) ka'e: 'Povod objave ovog ajeta prema kazivanju 'Āiše jeste pitanje onih koji ih nisu obilazili, zbog toga što su u predislamskom dobu (na tim mjestima) činili obred božanstvu Menat. Po onom što navode Ibn 'Abbās i Abū Bakr ibn 'Abd al-Raḥmān, radilo se o odnosu prema kipovima i idolima, koji su se nalazili na tim mjestima zbog čega su ih se ljudi u islamu klonili. Zato je moguće da povod objave ovog ajeta budu okolnosti koje navode predaje obiju skupina."³¹

Drugi primjer zahvata prvi ajet iz skupine ajeta o nasljedstvu, koji glasi:

[يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ]

Allah vam naređuje da od djece vaše muškom pripadne toliko koliko dvjema ženskima (Al-Nisā', 11.), uz čiji povod objave Al-Ġaṣṣāš navodi dvije različite situacije, nastojeći da ih

²⁹ Prvi dio ove predaje (do 'Āišinog kazivanja) navode Al-Buḥārī (*Al-Ṣaḥīḥ*, III, str. 147., Kitāb: *Al-Ḥaġġ*, Bāb: *Wuġūb al-Ṣafā wa al-Marwa min ša 'ā'irillāh*, br. 1.484.); Muslim (*Al-Ṣaḥīḥ*, IX, str. 401., Kitāb: *Al-Ḥaġġ*, Bāb: *Al-Su'y bayn al-Ṣafā wa al-Marwa rukn lā yašihḥ al-ḥaġġ illā bihi*, br. 1.277.); Al-Tirmidī, V, str. 208., Kitāb: *Tafsīr al-Qur'an*, Bāb: *Sūru Al-Baqara*, br. 2.965.); Abū Dāwūd (*Al-Sunan*, II, str. 181., Kitāb: *Al-Manāsik*, Bāb: *Amr al-Ṣafā wa al-Marwa*, br. 1.901.); Al-Nasā'ī (*Al-Sunan*, V, str. 237., Kitāb: *Al-Manāsik*, Bāb: *Ḍikr Al-Ṣafā wa al-Marwa*); Al-Suyūṭī (*Lubāb al-nuqūl*).

³⁰ Ovako navodi Al-Suyūṭī (*Lubāb al-nuqūl*, str. 44.).

³¹ *Aḥkām al-Qur'an*, I, str. 116.

spoji, zato što su obje zapamćene i bile su povod objave ovog ajeta. U tom smislu kaže: "Muḥammad ibn ʿAbdillāh ibn ʿAqīl prenosi od Ğābira ibn ʿAbdillāha da je rekao: 'Dovela neka žena ensarijka dvije kćeri i pita: 'Allahov Poslaniče, ovo su kćerke Tābita ibn Qaysa koji je poginuo kad je s tobom bio u Bici na Uhudu. Amidža im ne da ništa od imovine. Sve je sebi prigrabio. Šta ti misliš o tome, Allahov Poslaniče? Bez imovine će se teško udati.' Allahov Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: 'Allah će o tome donijeti rješenje.' Tad je objavljen ajet iz sure Al-Nisa': *Allah vam naređuje da od djece vaše muškom pripadne toliko koliko dvjema ženskima*. Poslanik, s.a.v.s., je zatražio da pozovu ženu i amidžu njenih kćeri. Amidži je rekao: 'Daj im dvije trećine, a njihovoj majci osminu. Što pretekne, tvoje je.'³²

Abū Bakr (al-Ġaṣṣās) na to kaže: 'Ovo kazivanje je višesmisleno. Jedan je to da je, prema običajima koji su vladali u predislamsko doba, amidža imao pravo na nasljedstvo, a ne djevojke, što Poslanik, s.a.v.s., nije zanemario kad ga je žena pitala, već je o problemu rekao ono što je mogao, a to je: 'Allah će o tome iznaći rješenje.' Zatim, nakon što je objavljen ajet, amidži je naredio da djevojkama i njihovoj majci isplati njihov dio. To dokazuje da amidža nije uzeo nasljedstvo po osnovu zavještanja, već na temelju običaja koji su u vezi s nasljeđivanjem vladali u predislamskom dobu, jer bi, inače, ponovo insistirao na onom što za sobom povlači objavljivanje ajeta i na ranijoj odredbi koja nije derogirana. To dokazuje da je nasljedstvo bio uzeo na temelju odredbe koja je bila na snazi u predislamskom dobu, od koje se još nije bilo odustalo. Dotle, Sufyān ibn ʿUyayna prenosi od Muḥammada ibn al-Munkadira, a on od Ğābira ibn ʿAbdillāha da je kazao: 'Razbolio sam se. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je došao da me obiđe, a meni se bilo zanesvijestilo. Allahov Poslanik je tad abdestio. Poprskao me vodom koja mu je pretekla i ja sam došao svijesti. Tad sam ga pitao: Allahov Poslaniče, kako bi ti postupio s mojom imovinom? Ništa mi nije odgovorio dok nije objavljen ajet o nasljedstvu: *Allah vam naređuje da od djece vaše muškom*

³² Ovako ga navode: Abū Dāwūd (*Al-Sunan*, III, str. 120., Kitāb: *Al-Farā'iq*, Bāb: *Man kān laysb lahu aḥawāt*, br. 2.891.); Al-Tirmidī (*Al-Sunan*, III, str. 414., Kitāb: *Al-Farā'iq*, Bāb: *Mā ḡā' fi mirāt al-banāt*, br. 2.092.); Ibn Mağğa (*Al-Sunan*, II, str. 908., Kitāb: *Al-Farā'iq*, Bāb: *Farā'iq al-ṣulb*, br. 2.720.). Povod je spomenut i u Al-Suyūṭijevom djelu *Lubāb al-nuqūl* (str. 119.).

prispadne toliko koliko dvjema ženskima."³³ U prvom hadisu se, dakle, spominje priča o ženi i kćerkama, a u drugom se navodi da je Ğābir pitao Poslanika za isto tumačenje. Moguće je da su se dogodila oba slučaja. Žena ga je pitala a on joj nije odgovorio, već je sačekao objavu. Nakon toga, Ğābir ga je pitao dok je ležao bolistan. Tad je objavljen ajet koji utvrđuje odgovarajući dio riječima: *Muškarcima pripada dio onoga što ostave roditelji i rođaci* (Al-Nisā', 7.)."³⁴

Mi bismo u vezi s tim rekli: S metodom koju je Al-Ğaššās primijenio u utvrđivanju dviju situacija, kao povoda objave ovog ajeta, saglasan je i Al-Suyūṭī u djelu *Lubāb al-nuqūl*, u kojem, nakon što navodi priču o kćerkama Sa'ada ibn al-Rabi'a - one su u Al-Ğassasovom i Abū Dāwūdovom prenošenju, kako se moglo vidjeti iz prethodnog citata, kćerke Tābita ibn Qaysa - prenosi Ibn Ḥaġarovu tvrdnju ističući: "Ibn Ḥaġar kaže: 'Uvjerljiviji su oni koji tvrde da je ajet objavljen povodom Sa'adovih kćeri, nego oni sa stavom vezanim za Ğābira, presudno zbog toga što Ğābir nije imao djece. Ako je tačan odgovor da su ovi ajeti objavljeni povodom oba događaja, treba pretpostaviti da su prvi objavljeni u vezi s dvjema djevojkama: *Allah vam naređuje da od djece vaše, a povodom situacije s Ğābirom završni: A ako muškarac ili žena ne budu imali ni roditelja ni djeteta* (Al-Nisā', 12.), gdje se, po tome što nema ni roditelja ni djeteta, vidi da se u vidu imao Ğābir.'"³⁵

Treći primjer zahvata komentar 101. ajeta sure Al-Mā'ida, zapravo riječi Uzvišenoga: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ أَشْيَاءَ إِن [يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ أَشْيَاءَ إِن] O vjernici, ne zapitkujte o onome što će vam pricinuti neprijatnosti, u sklopu kojeg Al-Ğaššās navodi brojne predaje vezane za tumačenje povoda objave: "Prenosi Qays ibn al-Rabi' koji prenosi od Abū Ḥuṣayna, a on od Abū Hurayre koji kazuje: Allahov Poslanik se ljutit, rumen u licu, ispeo na mimber, sjeo i rekao: 'Što god me upitate – sve ću vam odgovoriti!' Prišao

³³ Prenosi Al-Buḥārī na više mjesta u *Al-Šaḥīḥu* (vidjeti *Al-Šaḥīḥ*, VII, str. 173., Kitāb: *Tafsīr al-Qur'ān*, Bāb: *Yūṣikum Allāh*, br. 3.975.; IX, str. 107., Kitāb: *Al-Marḏā*, Bāb: *'Iyāda al-maġmā 'alayhi*, br. 4.975.; X, str. 250., Kitāb: *Al-Farā'id*, Bāb: *Qawlullāh Ta'ālā Yūṣikum Allāh fī awlādikum*, br. 5.999.). Prenosi ga i Muslim (*Al-Šaḥīḥ*, XI, str. 230., Kitāb: *Al-Farā'id*, Bāb: *Mirāṭ al-kalāla*, 1.616.).

³⁴ *Aḥkām al-Qur'ān*, II, str. 100-101.

³⁵ Vidjeti: Al-Suyūṭī, *Lubāb al-nuqūl*, str. 120.

mu je jedan čovjek i pitao ga: 'Gdje je moje mjesto?' Odgovorio mu je: 'U vatri!' Prišao mu je drugi i pitao: 'Ko je moj otac?' Odgovorio je: 'Otac ti je Ĥudāfa.' Tad je ustao 'Umar i rekao: 'Zadovoljni smo što nam je Allah gospodar, islam vjera, Kur'an vodič, Muḥammad vjerovjesnik! Allahov poslaniče, bili smo savremenici paganskog doba i mnogoboštva, a Allah zna ko su nam očevi.' Tad se Poslanik, s.a.v.s., umirio. Nakon toga je objavljen ovaj ajet: *O vjernici, ne zapitkujte o onome što će vam pričiniti neprijatnosti.*³⁶ Ibrāhīm al-Ĥiġrī prenosi od Abū Hurayre da je ajet objavljen kad je bilo postavljeno pitanje hadža, da li se obavlja svake godine i slično tome.³⁷ 'Ikrima prenosi da je ajet objavljen u vezi s čovjekom koji je pitao, ko mu je otac. Sa'īd ibn Ğubayr veli da je ajet objavljen u vezi s onima koji su Allahovog Poslanika (s.a.v.s.) pitali o oslobođenim robinjama, a Muqsim veli da je u vezi sa znakovima koje članovi zajednice zahtijevaju od svojih vjerovjesnika.³⁸

Abū Bakr (al-Ğaṣṣāṣ) kaže: 'Nema zapreke da sve predaje o povodima objave ovog ajeta budu pouzdane, da potvrde da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: 'Što god me upitate - sve ću vam odgovoriti!' Ĥudāfin sin ga je pitao, ko mu je otac, jer se naklapalo o njegovom porijeklu, a i drugi su ga pitali o svemu navedenom. Uzvišeni Allah je tad objavio: *ne zapitkujte o onome što će vam pričiniti neprijatnosti*, što znači o sličnim neugodnim pitanjima, jer to uistinu nije potrebno. Kad je riječ o 'Abdullāhu ibn Ĥudāfi 'na osnovu postelje' se smatralo da mu je otac Ĥudāfa, a prava istina nije utvrđivana na osnovu nasljednih osobina. Međutim, on je bio uvjeren da porijeklo vodi od nekoga drugog, čime je razotkrio nešto što je bilo zataškano voljom Uzvišenog Allaha, čime je majku povrijedio, sebe osramotio, bez valjanog razloga i bilo

³⁶ Hadis prenosi Al-Ṭabarī (*Ĝāmi' al-buyān*, XI, 103., br. 12.802. Isto se navodi i od Anasa, br. 12.795., zatim od Ibn 'Abbāsa, br. 12.794. U ovim predajama tvrdnje o povodima su izričite). Spominje ih i Al-Suyūṭī (*Lubāb al-nuqūl*, str. 203.). Preuzetog od Abū Hureyre navodi ga Al-Buḥārī (*Al-Šaḥīḥ*, VII, str. 199., Kitāb: *Tafsīr al-Qur'ān*, Bāb: *Qawluhu Lā tas'alū 'an ašyā' in tubda lakum tasu'kum*, br. 4.013. od Anasa ibn Mālīka, br. 4.014. od Ibn 'Abbāsa). Prenosi ga i Muslim (*Al-Šaḥīḥ*, XV, str. 499., Kitāb: *Al-Faḍā'il*, Bāb: Wuġūb tark su'ālihi (s.a.v.s.) bi kaṭra).

³⁷ Ove predaje navodi Al-Ṭabarī (*Ĝāmi' al-buyān*, XI, str. 104-108. pod slijedećim brojevima: od Abū Hurayre 12.804-12.805.; od Abū Umāme 12.807.).

³⁸ Predaja 'Ikrima i Sa'īda ibn Ğubayra je jedna ista. Navodi je Al-Ṭabarī (*Ĝāmi' al-buyān*, XI, str. 111-112., br. 12.812.). Muqsimovu predaju nigdje nismo uspjeli pronaći.

kakve koristi, budući da mu se porijeklo jednako računa po Ĥudāfi uprkos tome što ga vodi od nekoga drugog, jer se računa 'na osnovu postelje'. Zato mu je majka rekla: 'Slomio si me tim tvojim pitanjem!' On je njoj odgovorio: 'Srce mi se neće smiriti sve dok pitanje ne iznesem Vjerovjesniku, s.a.v.s.' To je bilo jedno od pitanja čiji odgovor nanosi štetu. Ako se dođe do neočekivanog odgovora, utoliko je pitanje nepoželjnije. Slično je i s čovjekom koji je pitao: 'Allahov Poslaniče, gdje je moje mjesto?' Takvo pitanje je bilo suvišno, jer je s čovjeka svuklo plašt kojim se prikrivao, a bolje mu je, makar na ovom svijetu, bilo da nije. Slično je i s pitanjem Vjerovjesniku o znakovima, unatoč dokazivanim *nadnaravnostima* (*mu'ġiza*). I takva pitanja su neumjesna, pojedincu neprimjerena jer, nadnaravnosti vjerovjesnika ne trebaju udovoljavati željama i hirovima krivovjernika. To je vrsta ružnih i nepoželjnih pitanja.

Što se tiče pitanja o hadžu svake godine, za onog ko je čuo ajet o hadžu, bilo je dovoljno da zna da se propisuje jednom. Zato je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: 'To je samo jedno hodočašće, a ako sam rekao tako, onda je to tako!' Rekao je, ako ja za nešto kažem *da*, onda po tome treba postupati, bez potkrepljivanja ajedom jer, ako se nešto dozvoljava odredbom ajeta, nema potrebe da se o tome išta dodatno pita. Daleko je od takvog komentara tvrdnja onog ko ističe da je Poslanik, s.a.v.s., pitan o oslobođenim robinjama, jer mu pitanje nije pošteđeno predubjeđenja o oslobođenoj robinji i dopuštenosti, budući da je naziv *robinja*, kao i drugi njemu slični, označavao nešto konvencionalno, poznato u predislamskom dobu, o čemu nisu trebali ništa pitati, o čemu je suvišno bilo pitati je li dozvoljeno, budući da je to bilo manifestacija krivovjerstva s kojim su se približavali idolima, a onaj ko je prihvatio islam trebao bi jasno znati je li to dozvoljeno."³⁹

³⁹ *Aḥkām al-Qur'ān*, II, str. 604-605. Ovdje želimo primijetiti da je postupak dokazivanja pouzdanosti koji Al-Ġaṣṣāṣ slijedi u posmatranju predaja (osim dviju posljednjih), o povodima objave ovog ajeta, istovjetan postupku velikana tefsirke nauke Al-Ṭabarīja u tefsirskom djelu *Ġāmi' al-bayān*, u kojem utvrđuje pouzdanost predaja, da bi, nakon njihovog nizanja, rekao: "Najispravnija je tvrdnja onoga ko kaže: 'Ovaj ajet je objavljen zbog narastanja broja onih koji su Poslaniku, s.a.v.s., postavljali neumjesna pitanja, kao što je bilo Ibn Ĥudāfino o tome ko mu je otac, zatim ono koje je neko postavio na vijest da je Allah propisao hadž kao strogu dužnost, u smislu, da li svake godine? Ovo posebno zbog pojavljivanja kazivanja ashaba, tabi'ina i komentatora o tome. Kad se tiče kazivanja koje Muġāhid prenosi od Ibn 'Abbāsa (za Al-Ġaṣṣāṣa je to 'Ikrimino

Više ajeta s jednim povodom objave

Kao što je moguće bilo da se sustigne veći broj događaja i situacija i budu povod objave jednog ajeta, bilo je, po onom što se navodi u literaturi iz kur'anskih naučnih disiplina, moguće i da jedan događaj bude povod objavljivanju dva ili više ajeta. To je pojava koju su naučnici nazvali pojavom "više ajeta s jednim povodom objave."⁴⁰

Al-Ğaššās je i ovu pojavu razmatrao u svome tefsiru, u šta se možemo uvjeriti ako pogledamo njegov komentar riječi Uzvišenog Allaha: [*وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ*] *I ne poželite ono čime je Allah neke od vas odlikovao* (Al-Nisā', 32.), uz koje ističe: "Sufyān (al-Ṭawrī) prenosi od Ibn Abī Nağīḥa, a on od Muğāhida, a on od Umm Salama koja kaže: 'Rekla sam: Allahov Poslaniče, muškarci ratuju a žene ne ratuju, muškarci će se spominjati a žene neće.' Tad je Allah objavio: *I ne poželite ono čime je Allah neke od vas odlikovao*, a zatim i: *Muslimanima i muslimankama, i vjernicima i vjernicama...* (Al-Aḥzāb, 35.)."⁴¹

Nešto slično možemo naći i uz riječi Uzvišenoga: *Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednima nad drugima i zato što oni troše imetke svoje* (Al-Nisā', 34.), uz koje Al-Ğaššās ka'e: "Yūnus prenosi od Al-Ḥasana (al-Bašrija) da je neki čovjek ranio suprugu, zbog čega je njen brat došao Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., a Poslanik mu je rekao: 'Milo za drago!' Tad je Uzvišeni Allah objavio ajet: *Muškarci vode brigu o ženama*, nakon kojeg je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: Ja sam poželio jedno, a Allah naređuje drugo'. Ğarīr ibn Ḥāzim prenosi od Al-Ḥasana koji kazuje: 'Neki čovjek je ošamario suprugu, a ona se za pomoć obratila Allahovom Poslaniku, s.a.v.s. Poslanik, s.a.v.s.,

kazivanje), ono nije daleko od istine, dok se kazivanja nastala od ashaba i tabi'ina razilaze, usljed čega ih nismo navodili. Premda se ne može zanijekati da na pitanja poput onog o oslobođenoj robinji, s kontekstom u kakvom su ga postavili Poslaniku, Uzvišeni Allah nije odgovorio, kao ni na pitanje u vezi s hadžom, da li svake godine ili samo jednom, niti na pitanje 'Abdullaha ibn Ḥudāfe o njegovom ocu, objavljen je ajet kojim se zabranjuju takva pitanja, a pruža se odgovor svakom ko takva i slična pitanja postavlja. To je za nas najuvjerljiviji stav, jer su sve pobude kazivanja i sve poruke pouzdane. U svakom pogledu su bliske istini (vidjeti: Al-Ṭabarī, *Ğāmi' al-bayān*, XI, str. 112.).

⁴⁰ Vidjeti: Šubḥi al-Šāliḥ, op. cit. str. 147-148.

⁴¹ *Aḥkām al-Qur'ān*, II, str. 229. Al-Suyūṭi u djelu *Lubāb al-nuqūl* (str. 127.) naglašava da je Umm Salamino pitanje bilo povod objavljivanju dva ajeta.

joj je rekao: 'Ostaje ti samo da uzvратиš istom mjerom!' Tad je Allah objavio: *I ne žuri s čitanjem Kur'ana prije nego što ti se objavljuvanje njegovo ne završi* (Ṭāhā, 114.), nakon čega je objavio i: *Muškarci vode brigu o ženama.*⁴²

U literaturi koja se bavi povodima objave spominju se i druge predaje u kojima se navodi da jedan povod može biti razlogom objavljuvanja više ajeta.⁴³

Problem prioriteta: općenitost teksta ili posebnost povoda?

Istaknuti učenjaci u području usulske znanosti (*al-usūliyyūn*) ustanovili su važno pravilo u vezi s povodima objave. To pravilo se tiče odnosa teksta i povoda objave i odgovara na pitanje: Šta je u razumijevanju kur'anskog teksta prioritetnije: općenitost teksta ili posebnost povoda (*hal al-'ibra bi 'umūm al-lafz am bi ḥuṣūṣ al-sabab*)?

Odgovarajući na to pitanje učenjaci su ustanovili pravilo koje kaže: U razumijevanju poruke Kur'ana prednost se daje općenitosti kur'anskog teksta, a ne posebnosti povoda (*al-'ibra bi 'umūm al-lafz lā bi ḥuṣūṣ al-sabab*). Ovakav stav zastupa većina islamskih učenjaka (*al-ḡumhūr*), jer jedan opći kur'anski tekst, objavljen s određenim povodom, u sebi sadrži i dati pojedinačni povod i druge njemu slične.⁴⁴

U obrazloženju takvoga stava učenjaci kažu da opći kur'anski iskaz objavljen s nekim posebnim povodom sam po sebi, pored osoba označenih tim povodom, obuhvata i osobe koje nisu bile povod njegove objave, jer nije opravdano da kur'anski iskazi s općom namjenom budu upućeni samo pojedinoj osobi. Tako ajeti o međusobnom proklinjanju supružnika (*āyāt al-li'ān*) koji su objavljeni povodom Hilāla ibn Umayye koji je optužio svoju suprugu da je učinila preljubu a nije imao svjedoka koji bi to posvjedočili, s obzirom da imaju opću formu,⁴⁵ obuhvataju taj slučaj, a i sve njemu slične, jer propis ustanovljen na osnovu tih ajeta nije ničim derogiran, niti ograničen samo na aktere tog

⁴² *Aḥkām al-Qur'ān*, II, str. 236. Isto navodi i Al-Suyūṭī (*Lubāb al-nuqūl*, str. 128-129.).

⁴³ Vidjeti: dr. Jusuf Ramić, *Povodi objave Kur'ana*, str. 10-11.

⁴⁴ Vidjeti: Al-Suyūṭī, *Al-Itqān*, I, str. 85.; Šubḥī al-Šāliḥ, op. cit. str. 158.; Mannā' al-Qaṭṭān, *Mabāḥiṭ fi 'ulūm al-Qur'ān*, str. 83.

⁴⁵ Na početku tih ajeta je opći iskaz: *alladīna yarmūn... oni koji okrive svoje žene* (vidjeti kur'ansku suru Al-Nūr, 6-9. ajet).

dogadaja. Isto je i sa ajetima o *zihāru* koji su objavljeni zbog Awsa ibn al-Šāmīta i njegove supruge Ḥawle; ti ajeti imaju opću formu i obuhvataju taj povod a i druge njemu slične.⁴⁶

Znameniti komentator Kur'ana, fakih i šeriatskopравни teoretičar imam Abu Bakr al-Razi Al-Ğaššās u svome tefsiru tvrdi "da nije ispravno prosuđivati na osnovu povoda objave, već treba prosuđivati prema općenitosti kur'anskog iskaza, osim kad se razumijevanje poruke svodi samo na fakat povoda."⁴⁷ To znači da za suprotan stav, tj. za davanje prioriteta posebnosti povoda nad općenitosti teksta potrebno imati argumente na osnovu kojih se jasno vidi da se dotični tekst odnosi samo na fakat povoda. Sve dok nema takvih argumenata pouka je u općenitosti kur'anskog teksta a ne u posebnosti povoda.⁴⁸

⁴⁶ Vidjeti: Mannā' al-Qaṭṭān, op. cit. str. 84.

⁴⁷ Vidjeti: *Aḥkām al-Qur'ān*, I, str. 122.; II, str. 510.

⁴⁸ Evidentno je da su neki autori koji su, u novije doba, pisali o povodima objave na bosanskom jeziku, poput dr. Jusuf Ramića (*Povodi objave Kur'ana*, str. 13-16) i dr. Enesa Karića (*Uvod u tefsirske znanosti*, Sarajevo, 1997., str. 130-132) davali prednost posebnosti povoda. Dr. Karić nije, čak, ni ukazao na to šta je stav većine islamskih učenjaka, što unekoliko iznenađuje, naročito ako se ima u vidu da se i u klasičnoj i savremenoj tefsirskoj literaturi naglašava stav većine islamskih učenjaka (*al-ğumhūr*) po kojem je pouka u općenitosti teksta a ne u posebnosti povoda. Samo u iznimnim situacijama, kada za to postoje validni argumenti, može se – kako kaže imam Al-Ğaššās – općenitost kur'anskog teksta svesti samo na fakat povoda.

Interesantni su primjeri koje su navedeni autori iznijeli radi ilustriranja posebnosti povoda kojima treba dati prioritet. Tako prof. Ramić (a prof. Karić ga u tome doslovce slijedi) kaže: "Pogrešno bi bilo ako bi se npr. kod kur'anskog ajeta u kome stoji: *O vjernici, ne uzimajte za prijatelje Jevreje i kršćane! Oni su jedni drugima prijatelji! A njihov je i onaj između vas, koji ih uzima za prijatelje* (Al-Mā'ida, 51.), usvojio princip *al-ibra bi 'umūm al-laḫz*. Ovdje je potrebno ispitati povode objave ovog ajeta. Zna se tačno da je ajet objavljen poslije bitke na Uhuđu. Njime je regulirana jedna konkretna, vremenski uvjetovana situacija, situacija u konfrontaciji, sukobu i ratu. Ovaj ajet ne propisuje načelan odnos i stav islama prema drugima. Ako bi se kod ovog ajeta usvojio stav *al-ibra bi 'umūm al-laḫz* pogrešno bi se shvatio taj odnos. Ovdje se prioritet mora dati *ḥuṣuṣ al-sababu*. Isto tako bi pogrešno bilo ako bi se kod kur'anskog ajeta u kojem stoji: *Neka vjernici ne uzimaju za prijatelje nevjernike kad ima vjernika; a onoga ko to čini - Allah neće štiti. To učinite jedino da biste se od njih sačuvali. Allah vas podsjeća na Sebe i Allahu se vraća sve* (Āli 'Imrān, 28.), usvojio princip *al-ibra bi 'umūm al-laḫz*..."

Smatramo da navedeni primjeri ne idu u prilog onoga što autori žele da dokažu. Tačno je da ovi ajeti ne propisuju načelan stav prema Jevrejima i kršćanima niti pozivaju ka isključivosti i netrpeljivosti. Muslimani su konstantno tokom povijesti pokazivali izvanredne primjere snošljivosti i tolerancije i prema

Jedan od bitnih razloga zbog kojeg su islamski učenjaci ustanovili spomenuto pravilo je činjenica da bi, ukoliko bi se dao prioritet posebnosti povoda, to bi značilo da šeriatskopравни propisi i odredbe koji su ustanovljeni na osnovu kur'anskih tekstova koji imaju poseban povod, faktički, bili svedeni na aktere događaja koji su bili povod objavljivanja tih tekstova. A to bi, opet, vodilo ka tome da brojni kur'anski propisi i odredbe budu dokinuti, što apsolutno nije dozvoljeno. Kur'an časni je Allahova Riječ i njegovi propisi su trajno važeći. Interesantno je da je u novije vrijeme u islamskom svijetu prisutna tendencija davanja prioriteta posebnosti povoda i to od strane onih krugova koji su o islamu i njegovim izvorima, uglavnom, učili na Zapadu. Rezultat takvog pristupa su suspektna tumačenja vjere i vjerskih propisa gdje se, ponekad, dovode u pitanje čak i oni propisi oko kojih postoji konsenzus,

Jevrejima i kršćanima. Poruka ajeta je da se kršćani i Jevreji ne uzimaju za bliske prijatelje i zaštitnike. Riječ *waliyy* (pl. *awliyā*) ima upravo to značenje, te bi je stoga trebalo tako i prevoditi na naš jezik. Rahmetli Besim Korkut pomenuti ajet, iz sure Al-Mā'ida, je tako i preveo: *O vjernici, ne uzimajte za zaštitnike Jevreje i kršćane! Oni su jedni drugima zaštitnici! A njihov je i onaj među vama koji ih za zaštitnike prihvati.* Interesantno je da je isto učinio i prof. Karić u svom prijevodu: *O vjernici ne uzimajte za zaštitnike Jevreje i kršćane! Oni su jedni drugima zaštitnici! A ko ih od vas za zaštitnike uzme – njihov je!* Štaviše, prof. Karić na margini svoga prijevoda kaže: "Ovaj ajet je objavljen u doba loših odnosa između sljedbenika Knjige u Medini i muslimanske strane. Ajet precizira da muslimani ne uzimaju za prijatelje ni zaštitnike sljedbenike Knjige (kršćane i Jevreje). Maḥlūf (istaknuti učenjak i muftija iz Egipta. p. S.H.) ovaj ajet tumači i ovako: Nemojte prisno prijateljevati sa njima, od njih pomoć ne tražite. Jer, i kršćani i Jevreji, jedna su ruka protiv vas! Oni žele vama propast!" Nakon toga, Karić pojašnjava da u situacijama kad muslimanu takvo prijateljstvo neće naškoditi, niti će njegovoj vjeri kakvo zlo prouzrokovati, prijateljstvo između njega i sljedbenika Knjige nema zapreke (vidjeti: Enes Karić, *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, str. 117.).

Riječ *waliyy* (pl. *awliyā*) ne ukazuje, dakle, na obično prijateljavanje s nekim u smislu da se s njim živi u toleranciji, lijepo razgovara, trguje ili ima neki oblik korespondencije, već u sebi nosi značenje velike bliskosti i povjerenja na osnovu kojih se određuje pripadnost nekome ili nečemu. A ajet poručuje da muslimani u tome trebaju biti oprezni.

Ono što prof. Ramić navodi iz Poslanikovog života "da je on sklapao ugovore sa mušricima, Jevrejima, kršćanima, te obavljao korespondenciju sa mnogim značajnim savremenjcima", nikako ne znači da je Poslanik, s.a.v.s., njih uzimao za svoje bliske prijatelje i zaštitnike (*awliyā*). A upravo to se zabranjuje u navedenom ajetu.

poput obaveze da se dnevno pet puta obavlja namaz, da se žena pokriva, itd.⁴⁹

U vezi s pitanjem odnosa teksta i povoda objave govorili su brojni islamski autoriteti. O tome je šejhulislam Ibn Taymiyya rekao:

"Kad se govori o povodima objave često se kaže: 'Ovaj ajet je objavljen u vezi s tim', naročito kad se radi o jednoj osobi (ili grupi) koja je bila razlog objavljivanja nekog teksta, kao kad tvrde da je ajet o specifičnom (ras)puštanju žene (*al-zihār*) objavljen u vezi sa ženom Ṭabita ibn Qaysa, da je ajet o nasljedstvu daljne rodbine (*al-kalāla*) objavljen u vezi s Ğābirom ibn ʿAbdillāhom, da su, primjerice, riječi Uzvišenoga: ... *i sudi im* (Al-Māʿida, 49.), objavljene u vezi s plemenima Benū Qurayza i Al-Naḍir, te slični ajeti za koje kažu da su objavljeni u vezi s nekim licem ili grupom nevjernika u Mekki, ili nekom grupom Jevreja, kršćana ili muslimana. Kad se to kaže apsolutno se ne misli na to da se propisi tih ajeta odnose samo i jedino na naznačene osobe. To je nešto što ne može pomisliti nijedan vjernik, niti bilo ko razuman. Ukoliko se neki i spore oko općeg iskaza objavljenog u vezi s nekim povodom, oko toga koliko je specifičan samo datom povodu, niko neće reći da se univerzalne poruke Allahove Knjige i Poslanikovog sunneta tiču samo neke osobe, već je svrha onog što se kaže, da obuhvati sve što ima osobine slične toj osobi, obuhvatajući sve što je nalikuje datom opisu i situaciji. Općenitost kur'anskog iskaza (*al-'umūm*) ne može se svoditi samo na pojedince koji su bili povod objavljivanja ajeta sa takvim formama. Ajet koji je imao neki konkretan povod, ukoliko je po svojoj naravi zapovijed (*al-amr*) ili zabrana (*al-naḥy*), obuhvata aktera/aktere tog povoda, ali i aktere sličnih situacija. Isti je slučaj ako se radi i o predikaciji (*al-ḥabar*), s kojom se hvali ili kudi; takav povod obuhvata konkretnu osobu ali i sve druge osobe sa sličnim osobinama."⁵⁰

Korištenje povoda objave u odgojno-obrazovne svrhe

Učitelji i pedagozi, odnosno svi oni koji rade u odgojno-obrazovnim institucijama, imaju velikih poteškoća kada je u

⁴⁹ Naš profesor dr. Muḥammad Sālim, inače profesor tefsira i kur'anskih znanosti na Univerzitetu Al-Azhar u Kairu, napisao je vrlo interesantnu studiju o razumijevanju povoda objave u savremenom dobu u kojoj je detaljno iznio i pobio takve pristupe i shvaćanja.

⁵⁰ Vidjeti: Al-Suyūṭī, *Al-Itqān*, I, str. 86-87.

pitanju privlačenje pažnje učenika i njihovo misaono prisustvo na času. To je, vjerovatno, jedan od najvećih ako ne i najveći, problem s kojim se susreću svi oni koji su uključeni u odgojno-obrazovni proces.

Kako ili na koji način zainteresirati učenike i studente za materiju koja se izlaže? Šta (u)raditi da bi se oni privoljeli da s pažnjom prate temu o kojoj se govori?

U cilju prevladavanja tog problema učitelji nastoje da na razne načine privuku pažnju svojih učenika. U tu svrhu koriste priče, šale, anegdote, postavljaju pitanja, radne zadatke itd...

S obzirom da će studenti Islamske pedagoške akademije biti vjeroučitelji i direktno učestvovati u nastavi, oni se mogu okoristiti poznavanjem povoda objave Kur'ana u privlačenju pažnje učenika i pobuđivanja njihove zainteresiranosti na času Vjeronauke.

U ovom radu je na više mjesta istaknuto da povodi objave (*asbāb al-nuzūl*) obuhvataju događaje koji su se desili u vrijeme objave Kur'ana kao i pitanja koja su postavljana Poslaniku, s.a.v.s., u vezi nekim propisom ili pojavom. Događaji su, ustvari, kazivanja (priče) o određenoj situaciji i njenim akterima. Kazivanja su interesantna učenicima a, također, i pitanja, naročito ona koja se postavljaju u formi traganja za iznalaženjem rješenja za određeni problem.

Koristeći se metodom kazivanja (priče) i postavljanja pitanja, vjeroučitelj može privući pažnju učenika i zainteresirati ih za određenu temu. Naročito ako na početku časa ispriča priču o nekom interesantnom događaju ili postavi pitanje s kojim nastoji uspostaviti komunikaciju s učenicima. Na taj način će pomoći učenicima da budu prisutni na času, ne samo fizički, već i misaono i emocionalno, što je jako bitno u odgojno-obrazovnom procesu.

LITERATURA

1. ʿAbd al-Bāqī, Muḥammad Fuʿād: *Al-Mu ʿġam al-mufahris li alfāz al-Qurʿān al-karīm*, Dār al-ḥadīṭ, Al-Qāhira, s.a.
2. Abū Šuhba, Muḥammad: *Al-Isrāʿīliyyāt wa al-mawḍū ʿāt fi kutub al-tafsīr*, Mataba al-sunna, Al-Qāhira, 1408/1987.
3. Ḍahabī (al-), Muḥammad Ḥusayn: *Al-Tafsīr wa al-mufasssīrīn*, Dār al-kutub al-ḥadīṭa, Al-Ṭabaʿa al-ṭāniya, Al-Qāhira, 1396/1976.
4. ʿĠaššāš (al-), Abū Bakr Aḥmad al-Rāzī: *Aḥkām al-Qurʿān*, Al-Ṭabaʿa al-ūlā, Dār al-kutub al-ʿilmiyya, Bayrūt, 1415/1994.

5. Ğibril, Muḥammad al-Sayyid Rāqī: *Madḥal ilā manāhiġ al-mufasssirīn*, Al-Risāla, Al-Qāhira, 1412/1992.
6. Ibn Kaṭīr, Abū al-Fidā' Ismā'īl al-Dima{qī: *Tafsīr al-Qur'ān al- 'azīm* (poznato i kao: *Tafsīr Ibn Kaṭīr*), Maṭba'a 'Īsā al-Bābī al-Ḥalabī, Al-Qāhira, s.a.
7. Ibn Taymiyya: *Al-Muqaddima fī uṣūl al-tafsīr*, Taḥqīq: Ibrāhīm ibn Muḥammad, Dār al-ṣaḥāba li al-turāt, Ṭanṭā.
8. Qaraḍāwī (al-), Yūsuf: *Kayf nata 'āmal ma ' al-Qur'ān al- 'azīm?*, Dār al-{urūq, Al-Qāhira, 1419/1999.
9. Riḍā, Muḥammad Ra{īd: *Tafsīr al-manār*, Al-Ṭaba'a al-rābi'a, Al-Qāhira, 1380/1960.
10. Šālih (al-), Šubḥī: *Mabāhiṭ fī 'ulūm al-Qur'ān*, Dār al-'ilm li al-malāyīn, Al-Ṭaba'a al-tāmina 'a{ra, Bayrūt, 1990.
11. Suyūṭī (al-), Ğalāl al-Dīn: *Al-Itqān fī 'ulūm al-Qur'ān*, Taḥqīq: Muḥammad Abū Faḍl Ibrāhīm, Dār al-turāt, Al-Qāhira, s.a.
12. Suyūṭī (al-), Ğalāl al-Dīn: *Lubāb al-nuqūl fī asbāb al-nuzūl* (na marginama mushafa u izdanju: Dār al-Ra{īd), Dima{q, s.a.
13. Ṭabarī (al-), Muḥammad ibn Ğarīr: *Tafsīr al-Ṭabarī* (poznato i kao: *Ğāmi ' al-bayān 'an ta'wīl al-Qur'ān*), Taḥqīq: Maḥmūd Šākir, Bayrūt, 1405/1984.
14. Wāḥidī (al-), 'Alī ibn Aḥmad ibn Muḥammad: *Asbāb al-nuzūl* (Na marginama: Ibn Salāma, Abū al-Qāsim Hibatullāh, *Al-Nāsiḥ wa al-mansūḥ*), Al-Qāhira, 1351/1932.
15. Zarkašī (al-), Badr al-Dīn Muḥammad ibn 'Abdillāh: *Al-Burhān fī 'ulūm al-Qur'ān*, Al-Maktaba al- 'aṣriyya, Taḥqīq: Muḥammad Abū Faḍl Ibrāhīm, Bayrut, s.a.
16. Abū Dāwūd, Sulaymān ibn al-A{ 'ab al-Siġistānī: *Al-Sunan*, Dār al-kutub al- 'ilmiyya, Murāġa'a: Muḥammad Muḥy al-Dīn Muḥammad 'Abd al-Ḥamīd, Paginirano, Bayrūt, s.a.
17. Buḥārī (al-), Abū 'Abdillāh Muḥammad ibn Ismā'īl: *Al-Šaḥīḥ*, Iṣḍār Laġna iḥyā' kutub al-sunna al-tābi'a li al-maġlis al- 'ilā li al-{u'ūn al-islāmiyya fi Mišr, Paginirano.
18. Hayṭamī (al-), Nūr al-Dīn 'Alī ibn Abī Bakr: *Maġma ' al-zawā'id wa manba ' al-fawā'id*, Taḥqīq: 'Abdullāh Muḥammad Darwiš, Dār al-fikr, Bayrūt, 1414/1994.
19. Ibn Ḥaġar, Al- 'Asqalānī: *Fatḥ al-bārī bi šarḥ Šaḥīḥ al-Buḥārī*, Dār al-rayyān li al-turāt, Al-Qāhira 1408/1987.
20. Ibn Māġa, Abū 'Abdillāh Muḥammad ibn Yazīd al-Qazwīnī: *Al-Sunan*, Dār al-Rayyān li al-turāt, Taḥqīq: Muḥammad Fu'ād 'Abd al-Bāqī, Al-Qāhira, s.a.

21. Muslim, Ibn al-Ḥağğāğ al-Qušayrī al-Nisabūrī: *Al-Ṣaḥīḥ*, I° dād mağmū°a al-asātīda bi isrāf °Alī °Abd al-Ḥamīd Abū al-Ḥayr, Paginacija: Fu'ād °Abd al-Bāqī, Dār al-ḥayr, Al-Ṭaba°a al-tāniya, Bayrūt, 1416/1996.
22. Nasā'ī (al-), Abū °Abd al-Raḥmān Aḥmad ibn Šu°ayb ibn °Alī: *Al-Sunan*, Šarḥ: Al-Suyūṭī, Dār al-Rayyān li al-turāt, Nepaginirano, Al-Qāhira, s.a.
23. Nisabūrī (al-), Al-Ḥākim: *Al-Mustadrak °alā al-Ṣaḥīḥayn* (Zajedno s njim je: Al-Dahabī, *Al-Talḥīs*), Dār al-kitāb al-°arabī, Kopija indijskog izdanja, Bayrūt, s.a.
24. Tahānawī (al-), Zafar Aḥmad: *Qawā'id fi °ulūm al-ḥadīṯ*, Našr idāra al-Qur°ān wa al-°ulūm al-islāmiyya fi Karāt{i, Taḥqīq: °Abd al-Fattāḥ Abū Ġadda, Karatši, s.a.
25. Tirmīdī (al-), Abū °Isā Muḥammad ibn °Isā ibn Sūra, *Al-Sunan*, Taḥqīq: Muḥammad Fu'ād °Abd al-Bāqī, Maṭba'a Muštafā al-Bābī al-Ḥalabī, Al-Qāhira, s.a.
26. Dahabī (al-), Muḥammad Ḥusayn: *Siyar a ṭām al-nubalā'*, Taḥqīq: Akram al-Būšī, Mu'assasa al-risāla, Bayrūt, 1403/1983.
27. [āṭibi, Ibrāhīm ibn Mūsā al-Ġarnāṭī: *Al-Muwāfaqāt fi ušūl al-šarī°a*, Al-Maktaba al-tiğāriyya, s.a.
28. Ramić, Jusuf: *Povodi objave Kur'ana*, Sarajevo, 1984.
29. Korkut, Besim: *Prevod (značenja) Kur'ana*, Sarajevo, 1978. Muftić, Teufik: *Arapsko-bosanski rječnik*, Treće izdanje, El-Kalem, Sarajevo, 1997.
30. Karić, Enes: *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995.
31. Karić, Enes: *Uvod u tefsirske znanosti*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 1997.
32. Ibn Manzūr, Abū al-Faḍl Ġamāl al-Dīn ibn Mukrim: *Lisān al-°Arab*, Dār Šādir, Bayrūt, 1990.
33. Ibn Ḥağar, Al-°Asqalānī: *Al-Durar al-kāmina fi a °yān al-mi'a al-tāmina*, Ḥaydar Ābād, 1945-1950.
34. Ziriklī (al-), Ḥayr al-Dīn: *Al-A ṭām*, Al-Ṭaba°a al-tāniya, Dār al-°ilm li al-malāyīn, Bayrūt, 1997.

د. صفوت خليلوفيتش (أستاذ التفسير وعلوم القرآن المساعد)
أسباب نزول القرآن : فهمها وإمكانية الاستفادة منها في مجال التربية
والتعليم
خلاصة البحث

من الأمور المقررة لدى العلماء : أن القرآن الكريم نزل على قسمين : قسم نزل ابتداءً ، وهو معظم القرآن ، وقسم نزل عقب واقعة حدثت ، أو سؤال وجه إلى النبي صلى الله عليه وسلم ، وذلك خلال مدة نزول الوحي ، وهي ثلاث وعشرون سنة . وهذا القسم الأخير هو الذي يبحث عن سبب نزول القرآن الكريم ، لأن معرفة الأسباب والملابسات المحيطة بالنص المنزل تساعد على حسن فهمه وكشف المراد منه . ومن هذا المنطلق أكد العلماء المحققون على ضرورة ملاحظة أسباب النزول لكل من يتصدى لتفسير القرآن الكريم ، وورد في ذلك عبارات كثيرة . والطريق الوحيد لمعرفة أسباب النزول : الرواية الصحيحة عن حضروا زمن الوحي وشاهدوا وقائع التنزيل . وينبغي التثبت من صحة ما يروى في مجال أسباب النزول .

هذا ، وقد قرر المحققون من علماء الأصول أن العبرة بعموم اللفظ القرآني وليست بخصوص سبب نزوله ، وهذا مذهب الجمهور ، لأن النص القرآني العام الذي نزل بسبب خاص معين يشمل بنفسه أفراد السبب وغير أفراد السبب ، إذ لا يُعقل أن تُوجَّه عمومات القرآن إلى شخص معين .

وتذكر كتب علوم القرآن أنه يمكن أن تتعدّد الحوادث حول سبب نزول نص قرآني واحد ، ويجوز أيضاً أن تكون حادثة واحدة سبباً في نازلين أو أكثر من القرآن ، وهذا ما يعبرون عنه بقولهم : « تعدّد النازل والسبب واحد » . وفي البحث أمثلة على كلتا صورتين .

هذا ، وقد أفاد البحث أنه يمكن الاستفادة من معرفة أسباب النزول في مجال التربية والتعليم حيث إن المدرسين والمربين يعانون في مجال الحياة التعليمية كثيراً من المتاعب وهم يحاولون إثارة انتباه الطلاب حتى تنتهياً نفوسهم للدرس وتستجمع قواهم العقلية للاستماع والمتابعة . ومعرفة أسباب النزول هي السبيل الجيد لتحقيق تلك الأهداف التربوية ، إذ يكون سبب النزول إما قصة لحادثة وقعت ، أو سؤالاً طرح على النبي صلى الله عليه وسلم . فالمدرّس يمكنه أن يثير انتباه طلابه بهاتين الوسيلتين : القصة والسؤال ، وبذلك يحقق تهيئة نفوس الطلاب لتقبل الدرس .

THE REASONS FOR THE REVELAION OF THE QUR'AN
(understanding and the possibility of using it
for educational purposes)

Summary

The question of the reason for the revelation of the Qur'an (ashab nuzul al-Qur'an) falls into exceptionally important questions in the science of tafseer, considering that the understanding of the reason for the revelation is an important condition for the proper understanding of the Qur'an. Moreover, there are Qur'anic texts which cannot be understood unless one understands the reason for their revelation. The only valid way of acquainting oneself with the reason for the revelation is a reliable tradition from those who were present and witnessed the situation in which a certain Qur'anic verse was revealed. Therefore, we fathom the reasons for revelations of Qur'anic verses not by rational means, but exclusively by means of tradition (al-riwaya). The reasons for revelation which are treated in tafseer literature include the following: 1) an occurrence of an event, following which a certain verse is revealed, 2) a question posed to the Prophet s.a.w.s. on a certain subject to which he provides an answer based on the revelation of a Qur'anic verse. In the understanding of the message of the Qur'an, priority is given to the universality of the text and not to the particulars of the reason behind revelation (al-'ibra bi 'umum al-lafz la bi kusus al-sabab). Most of the Islamic scholars (al-ġumhūr) take such a view, for one universal Qur'anic text, revealed for a specific reason, contains the individual reason and the reference to other similar texts. In giving priority to the particularity of the reason for revelation over the universality of the text, it is necessary to possess the arguments based on which it can be clearly seen that the text in question refers only to the reason for revelation. As long as there are no such arguments, one is to learn from the universality of the text and not from the particularity of the reason. This work emphasises the fact that the understanding of the reason can be used for educational purposes, primarily to motivate the students and to stimulate their interest and attention during religious instruction.